

3. SLIKA ZAGREBAČKE STOLNE CRKVE IZ GODINE 1690.

U knjizi bezimena autora *Manuale parochorum in duplici epitome, Barbosiana de officio et potestate parochi, et Gavantiana de sacris ecclesiae ritibus descriptum*, štampanoj u štajerskom Grazu 1690. a posvećenoj *Venerabili diaecesanae synodo, jussu illustrissimi ac reverendissimi in Christo patris ac Domini, Domini Alexandri Ignatii Mikulich, Dei, et apostolicae sedis gratia abbatiss Divae Mariae Virginis de Topuzka, Sac. Caes. Regiaeque Majestatis Consilarii, Comitatus de Bersencze supremi ac perpetui Comitiss etc. anno Domini 1690 in Domino Zagrabiae congregatae pastoribus zelantissimis* ima bakrorez vješta anonimnog bakroresca, koji prikazuje u gornjoj česti Krista kako predaje ključeve apostolu Petru, dok se ispod toga nalazi dolje nalijevo grb biskupa Mikulića a nadesno slika zagrebačke katedrale.

U primjerku pomenute knjige, koji se čuva u Kr. sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. 41.199) tog bakroreza nema, nego sam ga našao u zbirci crteža i bakroreza Ivana K. Tkalčića (danas u grafičkom odjeljenju Strossmayerove galerije) sa starom rukopisnom bilješkom: *E libro »Manuale parochorum« Graecii impresso anno 1690 dedicato Episcopo Zagrabiansi Mikulić. Apparet scutum Episcopi et Ecclesia Cathedralis Zagrabiansis*. Iako je prikaz katedrale podosta površan i šematičan — izveden, zacijelo, od kojega gradačkog bakroresca po usmenom kazivanju i predočivanju a, možebiti, i po kojoj sumarnoj skici — ipak nam on i takav upotpunjuje niz onih malobrojnih prikaza zagrebačke katedrale, koji su se sačuvali iz starijih vremena.

Dr. A. Schneider

O POSJETI FRANJE JOSIPA I. GODINE 1852. U ZAGREBU.

Kad je početkom god. 1852. uveden u Austriji centralistički apsolutizam pošao je car Franjo Josip I. na putovanja po cijeloj državi, da on i njegova vlada steknu što više simpatija u narodu. Tako je i u jeseni god. 1852. trebao posjetiti po prvi puta Zagreb. No njegov doček u Zagrebu nije ni izdaleka u narodnom pogledu bio jednak dočeku bana Jelačića, a u drugu ruku zbog neprestanog kišovitog vremena skoro je sasvim promašio svoj cilj.

Mladi car Franjo Josip I. krenuo je iz Beča dne 1. oktobra 1852. sa namjerom, da posjeti cijelu Hrvatsku i Slavoniju, te vojničku Granicu, Rijeku i jedan dio Lombardije. U Hrvatsku je došao preko Graza, Maribora na Ptuj, kod dravskog mosta dočekao ga je ban Jelačić sa potpukovnikom Iv. pl. Filipovićem i kapetanom Petrom Preradovićem. Tamo je bio podignut šator, gdje je car primio dostojanstvenike, te je dalje krenuo u Varaždin. U Varaždinu je odsjeo u palači grofa Franje Draškovića, tu je primio poklonstvene deputacije. Poslije toga je za jednu uru razgledao grad i vojsku, te krenuo dalje kočijom preko Toplica i Sv. Ivana prema Zagrebu. Sve je bilo najbolje udešeno, te je car taj put dne 2. oktobra iz Varaždina do Zagreba prevalio za nešto preko četiri sata. Putem su posvuda bili podignuti slavoluci. Tako u Toplicama dvije piramide sa carskim i hrvatskim zastavama, carskim orlovima i prigodnim napisima. Po cijelom putu dočekivao je narod cara sa gruvanjem mužara

i burnim klicanjem. Kada je car u tri i pol sata stigao do Maksimira ili kako se je onda nazivao »Jurjaves«, dočekao ga je službeno ban i generalitet sa plemstvom. U Zagrebu se je tada okupila sva hrvatska i slavonska aristokracija, te je tu bio jedan knez, 13 grofova, pet baruna, 10 generala, te cijeli katolički i pravoslavni episkopat. Po cijeloj velikoj jablanovoj aleji stajala je poredana vojska sa šest vojničkih banda, te velikih seoski banderij pod vodstvom kapetana konjice Černolatca. Bili su I. banovci, II. banovci, Gjuroki, Križoki, Slunjani i jedna carska talijanska regimeta. U Vlačkoj ulici dočekalo je cara, pod jednim slavolukom, odaslanstvo grada, koji ih je milostivo primio, te je odjašio do katedrale, gdje ga je dočekalo svećenstvo, na čelu sa nadbiskupom Haulikom, koji je odslužio svečani Tedeum. Nato je car krenuo u banske dvore, gdje je odsjeo. Grad je bio sav iskićen hrvatskim i carskim zastavama, te nanovo popločen, a na Jelačićevom trgu bio je podignut novi zdenac sa kandelabrom, kasnije prozvan Manduševac. Kiša je i vjetar cijeli dan harala, te je raspoloženje bilo vrlo slabo u narodu. Navečer je imala biti rasvjeta, koja je ali bila otkazana, a u kazalištu je bila svečana pretstava. Drugi dan je bila još silna kiša i vjetar, no na Jelačićevom, a osobito na Markovom trgu je uvijek bilo sve živo, jer je došlo vrlo mnogo stranaca u Zagreb. Zabava u Jurjavesi i rasvjeta se je opet morala radi ružnog vremena odgoditi. Uju-

tro je car razgledao vojnički logor u Černomercu, te prisustvovao vojničkoj misi, a navečer je bila zabava u Dvorani i ples, i tu je car s mnogima razgovarao.

Treći dan je tekar osvanulo lijepo vrijeme, a Zagreb se je kao preporodio. Dopodne je car razgledao grad i Narodni Muzej, a popodne se je odvezao u Jurjaves, gdje se je sada održala pučka svečanost. Bilo je tu na livadi naroda u narodnom odijelu iz sviju krajeva Hrvatske i Slavonije i Vojne Krajine, koji su se ma svoj način zabavljali i igrali kolo. Car je razgledao cijeli park, a svuda su ga dočekivali. Tako kod Mirne kolibe, koju su prekrstili u »Sretnu kolibu«, dočekale su cara djevojke u dalmatinsku narodnu nošnju obučene, te su ga darivale prekrasnim voćem iz voćnjaka. Kod Švajcarije su ga dočekale djevojčice odjevene kao Švajcarice i ponudile mu sira, mlijeka i cvijeća. U 5 sati bio je carski objed u banskim dvorima, na koji su bili pozvani mnogi gosti i naši dostojanstvenici. U 6 sati bila je priredena na Markovom trgu serenada i bakljada te narodni ples, a u 8 sati pošao je car sa pratnjom da se proveze gradom i da vidi rasvjetu, koja je konačno ipak treći dan uspjela. Bila je takova rasvjeta, kakove Zagreb još nije vidio. Najljepše su bile rasvjetljene crkve sv. Marka, Katarine i katedrala, kazalište i oba šetališta Južno i Sjeverno. U novinama se još napominju stanovite kuće, koje su se rasvjetom osobito odlikovale. Svuda su se prodavale carske himne, koju je preveo Preradović na hrvatski sa slikom mladoga cara po 10 nvč., a svi siromasi grada Zagreba bili su nadareni sa jednom forintom. Pjevala se pjesma: Bog poživi Svjetlog cara, zemlje gospodara — I njegove ruke od mejdana — Jelačića hervatskoga bana!

Slijedećeg dana 6. oktobra je car rano još pregledao čete u Černomercu, te je poslije krenuo put Karlova, koji je razgledao i gdje su ga također vrlo lijepo dočekali i dalje krenuo dne 7. oktobra na Rijeku i u Lombardiju.

Prema prije određenom programu imao se je car opet povratiti na Rijeku i u Zagreb oko 13. oktobra, no vrijeme je pokvarilo cijelu osnovu, te je car poradi neprohodnih puteva od silnih kiša morao svoj put odgoditi za drugu godinu, te je ravno preko Trsta otputovao u Beč. U Zagrebu je bilo sve opet mirno, te su gosti i vojska otišli, samo su ostale graničarske bande, da se što više uvježbaju pod vodstvom zagrebačkog vojničkog kapelnika.

Zagrebačke Gajeve »Narodne Novine« i »Agrarmer Zeitung« pune su hvale i klanjanja prigodom tog puta kroz Zagreb i Hrvatsku, iz kojih se izvještaja naravno ne

može konstruirati pravo narodno mnijenje. Bečke pak novine ističu veliku nepokolebivost Hrvata i lojalnost prema carskom domu, makar da su ih sa magjarske i ruske panslavističke strane (t. j. Bakunin) nastojale, da skrenu sa puta njihove prevelike odanosti i lojalnosti.

Zanimljiva je u tom pogledu korespondencija tadašnjeg zagrebačkog tiskara Karla Albrechta, koji je pisao o tome svom tastu tiskaru Josipu pl. Platzeru u Varaždin, i koji je kao Nijemac bio skroz objektivnan posmatrač tadašnjih naših političkih prilika.

Dne 26. lipnja piše Albrecht Platzeru, da je javljeno, da će car Franjo Josip stići koncem septembra u Zagreb. Dotle se mora cijeli grad urediti hodnicima ili trotoirima, a sve užasne zagrebačke ceste moraju se popraviti i popločiti.

Dne 22. septembra piše: Čini se da je pravo prokletstvo na pripravama oko dočeka careva, jer nema uopće nikakovog veselog raspoloženja i oduševljenja kod naroda. Tim više, jer se je za priprema oko dočeka dogodilo već nekoliko nesreća. Ja se držim neutralan, te ću naravno zapaliti nekoliko svojih svijeća ili samo jednu sa rasvjetljenim napisom. Tko mene pozna ne će mi to zamjeriti.

Tako je Albrecht htio da se ne zamjeri Hrvatima prevelikom bakljadom, a nije naravno smio da se zamjeri ni vlasti. Tiskara Albrechta nalazila se je tada u Demetrovoj ulici, iz koje se je kasnije preselila u Dugu ulicu. Dne 26. septembra piše: Za doček cara prave se velike priprave. Naša kuća bit će sjajno iluminovana. Same svjetiljke stoje oko sto forinti, što će sve platiti moj susjed banski savjetnik Žigrović. Stanovi su za te dane vrlo skupo iznajmljeni. Graf Karoly plaća za pet soba dvije tisuće forinti. Car će residirati u banskim dvorima, a ban se je iselio. Tada je bio banom Josip Jelačić, koji je imao svoju palaču u gornjem gradu u Demetrovoj ulici. Dalje javlja: Jučer navečer bio je pokus za ples sa bakljama, tu su svirale četiri glazbe. Bile su to vojničke glazbe iz četiri regimente, koje su za to vrijeme bili komandirane u Zagreb. Plesači su bili graničarski i talijanski vojnici. Plesalo se je po svoj prilici narodno kolo. Najefektnija će biti crkva sv. Marka, koja će biti do vrha tornja rasvjetljena. Cijela rasvjeta na crkvi upaljit će se najedamput sa posebnom vrpcom za upaljivanje (Zindschnur). Nadbiskup Haulik daje narodu sto akova vina na veselje. U Dvorani će se obdržavati ples, te će se car nekoliko puta provesti mimo mojih prozora. Ljudi će biti više no što je zvijezda na nebu.

Dne 4. listopada piše: Javljam sada nekoliko svojih ličnih opazaka o dočeku cara,

koji je bio vrlo miserabilan, a ne sjajan, kako ga naduvenim tonom opisuje »Agramer Zeitung«. Dobri car sasvim mi se je sažalio, kad je ušao u naš Zagreb. A meni slobodno možete vjerovati, koji sam lično sve to vidio. Jer ne samo da nijesu svi slavoluci bili na vrijeme gotovi poradi lijenosti radnika Hrvata, nego je također i oduševljenje bilo vrlo slabo, te se je sve do banskih dvoriju čulo tek pojedince koji usklik: »Živio car!« Uistinu je bio vrlo slab doček priređen tom našem mladom monarhu, koji je imao biti u aralima označen svečanim crvenim slovima. Dapače nije bilo jučer ni rasvjete, a i za danas je bila ista otkazana poradi kišovita vremena. Vidjelo se je jasno na caru, da je bio poradi svega toga vrlo nezadovoljan. Sam

ban, koji je sa carem došao, bio je također srdit poradi tog dočeka i ponašanja »njegovih Hrvata«, koji su mogli, da su htjeli sve na vrijeme već prije svršiti. Drugačije su cara dočekali Magjari, makar što su se prije toga još i bunili.

Konačno piše dne 8. listopada ovo: U Zagrebu je sada opet sve tiho i mrtvo. Veličanstvene(?) svečanosti su prestale, koje će caru uistinu ostati nezaboravne(!). Sve se je ponesrecilo. Dapače i rasvjeta, od koje se je toliko nadalo, bila je vrlo nepotpuna i žalosna. »Živio« poklici vjernih Hrvata su izginuli u užasnoj kiši, koja je upravo lijevala na grad Zagreb, koji je kao careva zaručnica sav bio svečano okičen.

Dr. Franjo Bučar.

ADOLF HUDOVSKI.

U drugoj polovini XIX. stoljeća budio se Zagreb na nov život. Spajanjem sredovječnih jurisdikcija u jedan kraljevski i slobodni grad (1850.) udaren je temelj i označen pravac njegovom budućem razvoju. Generacija što je tada bila na čelu grada našla se pred mučnim zadatkom da iz četiri starovjeke varošice sa stoljetnim tradicijama stvori bazu za buduću kulturni i privredni centar tek nedavno probudene nacije, a sve to u doba kad je svaku ekspanziju spustavala željezna ruka neprijateljskoga austrijskog apsolutizma s germanizacijom. Jedini saveznici u tom nastojanju bijahu pretstavništvo ondašnjeg Zagreba ljubav rođenom gradu i svijest o njegovoj velikoj ulozi u budućnosti. Prvaci tadašnjega gradskog vijeća dobro su znali, da je prvi uvjet za napredak valjana i sredena administracija, a znali su sebi naći i saradnike, koji će u gradskoj upravi izvršiti osnovni organizatorni posao. Jedan od tih saradnika — prvih osnivača moderne gradske uprave — bio je Adolf Hudovski, senator grada Zagreba.

Prema tradiciji što se sačuvala u porodici Hudovski ona je poljskoga porijekla. Među plemićima koji su iza prve diobe Poljske (1772.) ostavili domovinu bio je po toj tradiciji i djed pomenutog senatora Hudovskog koji se sa ženom i sinčićem zaputio preko Ugarske u Hrvatsku. Roditelji se putem razbole i umru oboje, a mališ ostaviš sam dopre nekako do Osijeka gdje ga primiše na odgoj u jezuitski samostan. Kasnije stupi u vojsku, postade oficir, pa je kao kapetan služio u Bjelovaru, gdje mu se rodio sin Adolf. Zanimljivo je, da je još jedan od najzaslužnijih glavarova grada Zagreba, načelnik Mošinski, također potomak poljskih plemića-emigranata. I jedan i drugi,

i ako porodom i osjećajem Hrvati, sačuvali su uspomenu na svoje porijeklo i vazda ga se s ponosom sjećali. Tako nam je bratski poljski narod u potomcima svojih iseljenika dao dva znamenita radnika na komunalnom polju koji su za razvitak grada Zagreba stekli neprolaznih zasluga.

Adolf Hudovski školovao se u zagrebačkoj gimnaziji a tu je svršio i tadašnju »filosofiju« godine 1848. Svoju mladost proživio je dakle u doba, kad se ilirizam već razbuktao u snažni nacionalni pokret, pa nije čudo da je za sav vijek sačuvarao vjeru u ideje narodnoga preporoda što ih je tada primio. Kad je ban Jelačić digao vojsku, Hudovski stupa u »narodnu stražu« i siječnja 1849. postaje u njoj potporučnikom, a listopada iste godine sudjeluje u ratu s Magjarima.

Slavne bojeve i osnove o slobodi 1848. godine prekinuo je tragičan preokret. Namjesto oslobođenja zavlada ropstvo germanškog apsolutizma. Sred opće klonulosti i razočaranja a uz oskudicu uzrokovanu dugim ratovima i propašću feudalizma, omladina što se vratila s bojnih polja razišla se po službama po kancelarijama nove državne administracije u kojima su ađovali Nijemci. U to doba počima Hudovski karijeru (1851.) kao činovnik državnog računovodstva u Zagrebu. Uz uredski rad bavio se i knjigom, pa ga godine 1853. pozvaše da kroz neko vrijeme predaje na zagrebačkoj gimnaziji kao suplent »ilirski« i njemački jezik. No ubrzo se opet vraća svojoj službi, a brojna pismena priznanja njegovih starijehina hvale ga neobično spremna i odlična činovnika.

Za Bachova apsolutizma iza rata 1848./49. općina grada Zagreba proživjela je tešku krizu. Ratne godine ostaviše nered i zastoj u gradskoj administraciji, a tuđinska državna